

АКАДЕМІЯ ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬК УКРАЇНИ
ім. Богдана Хмельницького

Цимбалістий Тарас Олегович

УДК 351. 766

КОНСТИТУЦІЙНО - ПРАВОВИЙ СТАТУС
ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Спеціальність 20.02.03

Військове право; військові аспекти
міжнародного права

Автореферат дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата юридичних наук

Хмельницький - 1998

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі конституційного та адміністративного права Академії Прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького.

Науковий керівник - кандидат юридичних наук, доцент СТЕЦЬЮК Петро Богданович, завідувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Львівського державного університету ім. Івана Франка.

Офіційні опоненти:

1. Дійсний член Академії правових наук України, заслужений юрист України, доктор юридичних наук, професор КОСТИЦЬКИЙ Михайло Васильович, суддя Конституційного Суду України, м. Київ.

2. Кандидат юридичних наук БАРАНЧУК Віктор Миколайович, завідувач кафедри конституційного та міжнародного права Інституту регіонального управління та права, м. Хмельницький.

Провідна організація –

Національна академія внутрішніх справ України, кафедра конституційного права, м. Київ.

Захист відбудеться « 24 » грудня 1998 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.70.705.02 Академії Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького (Україна, 280003, м. Хмельницький-3, вул. Шевченка, 46).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Академії Прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького (280003, м. Хмельницький-3, вул.Шевченка, 46).

Автореферат розісланий « 17 » листопада 1998 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
кандидат педагогічних наук

А. В. Галімов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Вступ. Однією з причин, яка на протязі всієї історії державного існування людства призводила до виникнення міждержавних воєн і конфліктів, була і залишається проблема території держав і їх кордонів.

Кордони - невід'ємна ознака суверенітету будь-якої держави, невід'ємний і обов'язковий чинник формування цілісного державно-територіального організму. Без чітко визначених кордонів держава не може реалізувати весь комплекс своїх суверенних прав. Від функціонування державного кордону залежить і розвиток міждержавних та позадержавних, зокрема, економічних, торговельних, демографічних, соціальних та інших відносин. Нарешті, кордон держави є тим лакмусовим папірцем, який вказує на рівень її цивілізованості і відкритості для міжнародного співробітництва.

Переплетення всіх цих чинників зумовлює необхідність вироблення і реалізації вивіреної і обгрунтованої державної політики з питань, що стосуються державних кордонів.

Одним з основних питань, що постали у зв'язку з утворенням незалежної Української держави, було питання її кордонів, яке розглядалося в двох аспектах:

- визначення просторових меж території новоутвореної держави;
- встановлення правового статусу цих кордонів.

Не вирішена остаточно ця проблема і сьогодні, що пояснюється складністю і суперечливістю процесу формування сучасного державного кордону України, проблемами реалізації державної політики з прикордонних питань.

Ця ситуація ще більше загострилася після прийняття в 1996 році Конституції України, оскільки чинні нормативно-правові акти, що регулюють питання державного кордону, були прийняті в основному в 1991 році.

Реалії сьогодення зумовлюють необхідність перегляду сутності та призначення державних кордонів. Назріла нагальна потреба у реформуванні всієї системи забезпечення охорони державного кордону України, переведення її з суто військової у невійськову сферу.

Вище викладені міркування були вихідними при виборі теми дослідження, характеру і кола питань, що в ньому розглядаються.

Актуальність теми дослідження. В юридичній науці питання, пов'язані з територією і кордонами держави, досить добре висвітлені в міжнародному публічному праві. Що ж до конституційного права, то до останнього часу ця проблема майже не розроблялася. У літературі вченими приділялась увага лише деяким аспектам конституційно-правового статусу державного кордону. Вони знайшли своє висвітлення в роботах С. М. Бабуріна, Ю. Г. Барсегова, Л. І. Волової, С. С. Дністрянського, Б. М. Клименка, А. Б. Мостиського, А. А. Порка, Ю. І. Скуратова, П. В. Смоленського, І. П. Трайніна, Л. Л. Шалланда, А. С. Щербакова та ін. Комплексного ж дослідження цього явища не проводилось.

Таким чином, актуальність проблеми конституційно-правового статусу державного кордону України зумовлена її недостатньою теоретичною розробкою, що призвело до ситуації, коли чинне законодавство про державний кордон України ще далеке від того стану, в якому б воно було здатне створювати необхідні умови для здійснення ефективного правового регулювання державного кордону, забезпечення надійної його охорони і реалізації державної прикордонної політики України. Невирішеність цієї проблеми в кінцевому рахунку призводить до послаблення авторитету України в Європі і світі.

Зв'язок роботи з науковими програмами і планами. Розробка даної теми пов'язана з планами науково-дослідної роботи Академії ПВУ, програмами судово-правової, адміністративної та військової реформ в Україні.

Об'єктом дослідження є врегульовані нормами права суспільні відносини в сфері встановлення, функціонування і охорони державного кордону України.

Предметом дослідження є конституційно-правовий статус державного кордону України.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є наукова розробка і комплексний аналіз проблем конституційно-правового статусу державного кордону України.

Для досягнення цієї мети ставилися такі завдання:

визначення поняття і видів державних кордонів;

визначення поняття і змісту конституційно-правового інституту державного кордону України;

відслідкування процесу становлення інституту державного кордону взагалі, і в Україні зокрема;

з'ясування політико-правових засад функціонування державного кордону України;

загальний аналіз режимних правил, що діють у прикордонному просторі України;

з'ясування державно-правових основ охорони державного кордону України;

виявлення та аналіз правових норм, що забезпечують реалізацію законодавства про державний кордон і, зокрема, тих, що стосуються відповідальності за його порушення;

виходячи зі стану чинної нормативно-правової бази про державний кордон України, розроблення та внесення пропозицій щодо її вдосконалення;

подання рекомендацій щодо реформування системи забезпечення охорони державного кордону України.

Методологічні та науково-теоретичні основи дисертації. Методологічною основою дисертаційного дослідження є системний метод наукового дослідження. Автором застосовується також функціональний, історико-правовий, порівняльно-правовий структурний, формально-правовий, логічний, статистичний методи, метод моделювання і прогнозування.

Основними першоджерелами дослідження слугували чинна Конституція України, а також законодавство, що врегульовує відносини в сфері охорони державного кордону України.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці, в яких висвітлюється конституційно-правовий аспект інституту державного кордону. При написанні дисертації були використані також роботи з питань загальної теорії держави та права, загальної історії держави і права, історії держави і права України, міжнародного публічного, адміністративного права, конституційного права зарубіжних країн. Зокрема, йдеться про таких провідних вчених-правовиків як, В. Б. Авер'янов, С. С.

Алексєєв, В. М. Кампо, М. І. Козюбра, О. Л. Копиленко, М. В. Костицький, М. П. Орзіх, В. Ф. Погорілко, Ю. М. Тодика, О. Ф. Фрицький, В. М. Шаповал, Ю. С. Шемшученко, Л. П. Юзьков та ін.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає у тому, що за характером і змістом розглянутих проблем – це перше у вітчизняній конституційно-правовій науці теоретичне комплексне дослідження інституту державного кордону України. У рамках роботи розроблені теоретичні положення про основи конституційно-правового статусу державного кордону України, державно-правові засади його функціонування і охорони.

У результаті проведеного дослідження:

теоретично обгрунтовано і визначено поняття конституційно-правового статусу державного кордону України;

узагальнено положення, що стосуються процесу становлення інституту державного кордону України;

визначено конституційно-правові засади функціонування в Україні інституту державного кордону;

з конституційно-правової точки зору проаналізовано режимні правила, що діють в прикордонному просторі України;

визначено державно-правові основи охорони державного кордону України.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що виявлені прогалини і недоліки в законодавстві про державний кордон України дозволили внести цілу низку пропозицій, спрямованих на його удосконалення.

Висновки та пропозиції за результатами дослідження направлені до юридичної служби Державного комітету у справах охорони державного кордону України для їх врахування в розробці проекту нової редакції Закону «Про державний кордон України», інших законопроектів з прикордонних питань. Окремі положення дисертаційного дослідження знайшли своє відображення у проекті розробленої групою фахівців Прикордонних військ України, серед яких був і автор, Коцепції державної прикордонної політики України, яка прийнята за основу та подана на розгляд у Раду національної безпеки та оборони при Президентові України. Низка

положень дисертації була використана при розробці науково-практичного коментарю до Закону «Про державний кордон України».

Результати даного дослідження можуть бути використані при реформуванні системи забезпечення охорони державного кордону України, а також у процесі викладання курсу конституційного, адміністративного права, інших юридичних, а також військових дисциплін у вищих військових навчальних закладах.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-методичних конференціях Академії Прикордонних військ України, засіданнях кафедри, нараді командирів та заступників командирів частин та з'єднань Прикордонних військ України. Крім цього, з питань дослідження автор виступав з лекціями та проводив заняття в системі командирської та гуманітарної підготовки. Окремі висновки роботи використані в процесі викладання курсу конституційного права України в Академії Прикордонних військ України, на юридичному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка.

Публікації. Основні положення дисертації опубліковані у трьох авторських статтях у збірниках наукових праць Академії Прикордонних військ України.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, які містять в собі шість підрозділів, загальних висновків, переліку використаних джерел та додатка. Повний обсяг дисертації становить 176 сторінок, обсяг додатка - 46 сторінок, обсяг списку використаних джерел (178 найменувань) - 16 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, окреслюється об'єкт, формулюється мета та основні завдання наукового дослідження, визначаються його методологічні та науково-теоретичні основи, розкриваються наукова новизна і практична значимість роботи, положення, отримані в результаті дослідження, наведені відомості про апробацію і впровадження отриманих результатів у практику.

Перший розділ дисертації - «Теоретичні питання державного кордону України» - складається з двох підрозділів і присвячений з'ясуванню теоретичних та історичних основ становлення конституційно-правового інституту державного кордону України.

У першому підрозділі - «Поняття, зміст та принципи конституційно-правового статусу державного кордону України» - автор провів теоретичний аналіз понять державного кордону, визначив його види, з'ясував зміст і принципи конституційно-правового статусу державного кордону України.

Державний кордон визначено як встановлену юридично чи фактично штучну лінію (на суші і воді) і вертикальну поверхню, що проходить по цій лінії (в надрах, водах і повітряному просторі), які визначають просторові межі території держави і сфери здійснення нею свого суверенітету (територіального верховенства).

Кордони держав - не просто межі її території. Вони характеризуються специфічними критеріями, які поділені: на юридичні (спосіб встановлення; етап встановлення; порядок перетинання), географічні (загальна протяжність; географічне положення на карті світу; цілісність (замкнутість) лінії кордону; місце проходження; особливості ландшафту; кліматичні умови; характер проходження; характер кордону) та інші (ступінь захищеності; час існування).

У роботі, беручи за основу різні критерії, подано розгорнуту класифікацію державних кордонів.

Правовий статус державного кордону є багатоплановим явищем. Для його позначення вживаються такі терміни (поняття), як "законодавство про державний кордон", "правовий режим державного кордону", "прикордонний режим". Безумовно, такі категорії мають право на існування і повинні активно розроблятися юридичною наукою. Разом з цим існує межа їх функціональних можливостей. Ю. І. Скуратов для позначення всієї системи правового регулювання державного кордону пропонує застосовувати категорію "правова основа державного кордону", розуміючи під нею систему взаємопов'язаних внутрідержавних і міжнародних нормативних актів, юридичних норм, інших правових засобів, що регламентують питання встановлення, функціонування і охорони державного кордону, включаючи заходи відповідальності за порушення відповідних правил і процедур. За своєю структурою, продовжує він,

правова основа державного кордону складна і може розглядатися як: а) сукупність нормативних актів; б) система правових інститутів, які регулюють різні сторони функціонування державного кордону, його охорони; в) сукупність юридичного інструментарію, що забезпечує втілення в життя приписів правових норм (акти реалізації прав і обов'язків, заходи юридичної відповідальності і ін.). Дане формулювання має право на життя, оскільки дозволяє охопити всі головні елементи системи юридичного забезпечення державного кордону. Але, як нам видається, більш вдалим для цього є термін "правовий статус державного кордону".

Правовий статус державного кордону треба відрізнити від його фактичного статусу, який включає реальний стан функціонування і охорони державного кордону, правозастосовчу практику. Дана категорія дає змогу аналізувати не лише законодавство про державний кордон, але й стан його реалізації, що в свою чергу дає можливість вдосконалювати механізм охорони державного кордону.

Правовий статус державного кордону України - це комплексний правовий інститут, норми якого регламентують питання встановлення, функціонування та охорони державного кордону. Комплексність цього інституту полягає в тому, що він включає норми права, як внутрішнього, так і міжнародного. Саме тому правовий статус державного кордону України поділяється на конституційно-правовий (державно-правовий) і міжнародно-правовий.

У внутрішньому праві України правовий статус державного кордону визначається нормами таких галузей права (законодавства), як конституційне, адміністративне, кримінальне, цивільне, трудове, право соціального забезпечення, екологічне, фінансове, військове.

Норми міжнародного права регулюють порядок визначення і встановлення державних кордонів, визначають юридичний зміст принципів територіальної цілісності і недоторканності держав, недоторканності і непорушності державних кордонів, підстави і порядок зміни державної приналежності окремих територій і зміни проходження державних кордонів, правонаступництва державних кордонів, встановлюють правовий режим державного кордону, порядок мирного вирішення прикордонних інцидентів і територіальних розбіжностей (спорів).

У рамках конституційно-правового інституту державного кордону, беручи за основу різні критерії (наприклад, місце проходження державного кордону), можна виділяти групи норм, які є його складовими частинами. На думку автора, норми права, які стосуються державного кордону, найбільш доцільно поділяти за сферою їх застосування. З цієї позиції складовими частинами конституційно-правового інституту державного кордону України є групи норм, що регулюють: 1) визначення і встановлення державного кордону; 2) режим державного кордону; 3) прикордонний режим; 4) режим у пунктах пропуску через державний кордон; 5) повноваження органів державної влади в сфері охорони державного кордону; 6) повноваження Прикордонних військ та інших військових формувань у цій сфері; 7) участь органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян і громадян в охороні державного кордону; 8) відповідальність за порушення законодавства про державний кордон; 9) порядок вирішення територіальних розбіжностей (спорів); 10) порядок вирішення прикордонних інцидентів; 11) правовий і соціальний захист військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь в охороні державного кордону; 12) порядок ресурсного забезпечення охорони державного кордону.

Реальне правове регулювання державного кордону неможливе без його визначення і встановлення. З цією метою міжнародною практикою вироблений цілий комплекс принципів (критеріїв), на основі яких (за якими) здійснюється міждержавне територіальне розмежування. Серед них можна виділити такі: самовизначення; етнографічний (національний); історичний; географічний; економічної доцільності; адміністративний (можливості управління); соціально-культурний. При цьому вони не носять абсолютний характер і не можуть (за винятком принципу самовизначення) служити достатньою підставою територіальних змін.

Важливою проблемою, від успішного вирішення якої залежить збереження миру і нормальне функціонування держав, є проблема стабільності державних кордонів, для забезпечення якої існують правові гарантії (міжнародні та національні) та механізми (структурні та матеріально-правові). У роботі визначено і проаналізовано їх зміст.

У другому підрозділі - «Становлення і розвиток державного кордону України» - відслідковується загальна історія державних кордонів, аналізується процес формування і юридичного закріплення сучасних кордонів України, обґрунтовується безперспективність і небезпечність порушення питання про їх перегляд. Звертається увага на те, що кордони державної території не завжди мали вигляд чітких ліній, якими вони є сьогодні, не завжди положення таких ліній було точно визначене. Державні кордони виявляються більш чітко, а кордони-зони поступаються місцем коронам-лініям з утворенням феодальних держав. Але навіть у XIX ст. лінії кордону на місцевості нерідко були відсутні, а якщо і були, то не завжди чітко позначалися. Сучасні кордони в більшості випадків являють собою лінії, які чітко позначені як на карті (делімітовані), так і на місцевості (демарковані).

Історія формування державних кордонів України тісно пов'язана, з одного боку, з етнічним розселенням українців, а з іншого, - із зародженням і становленням української державності. Жодною мірою не применшуючи значення першого фактору, у роботі проведено аналіз лише другого - формування кордонів держав, які були історично українськими: Київської Русі, Галицько-Волинської держави, Запорізької Січі, Гетьманщини, УНР, Української Держави, ЗУНР, Карпатської України. Автор звертає увагу на важливе політичне значення в процесі становлення Української держави Акту Злуки 22 січня 1919 року - юридичного об'єднання територій Української Народної Республіки і Західно-Української Народної Республіки в єдину державу, якому, на жаль, не судилось дістати остаточного практичного довершення.

Важливою складовою процесу формування сучасних кордонів України став період існування Української РСР у складі СРСР, оскільки саме тоді в її територіальних межах було об'єднано майже всі етнічні українські землі. У 1991 році з проголошенням незалежності України «адміністративні межі» колишньої Української РСР відповідно до принципу правонаступництва стали державним кордоном України. Останній, попри неповне його правове оформлення, є завершеним міжнародно-правовим явищем, посягання на яке неприпустиме, оскільки несе в собі загрозу порушення стабільності на континенті і в світі.

У **другому розділі** дисертації - «Конституційно-правові засади функціонування державного кордону України» - автор аналізує чинні режимні правила, що

діють у прикордонному просторі, визначає державно-правові основи охорони державного кордону України, відповідальність за порушення законодавства про державний кордон України, шляхи та напрямки удосконалення механізму правового регулювання державного кордону України, забезпечення його охорони, формулює з цією метою конкретні пропозиції.

У першому підрозділі цього розділу - «Режими в прикордонному просторі України» - з'ясовано, що прикордонний простір України являє собою виділений з території держави географічний і соціальний простір, який охоплює собою державний кордон, прикордонну смугу, контрольовані прикордонні райони, пункти пропуску через державний кордон, територіальне море, внутрішні води і їх підводне середовище, континентальний шельф і виключну (морську) економічну зону, а також повітряний простір над цими територіями і в якому встановлюються відповідні режими, а саме: режим державного кордону України, прикордонний режим, режим у пунктах пропуску через державний кордон України.

Підрозділ складається з трьох параграфів. У першому з них - «Режим державного кордону України» - автор визначає режим державного кордону України як систему правил, що встановлюються внутрішнім законодавством і міжнародними договорами України з метою забезпечення порядку на державному кордоні та підтримання добросусідських відносин з суміжними державами і регламентують порядок перетинання і утримання державного кордону, провадження на ньому різних робіт (діяльності), вирішення питань, пов'язаних з порушенням цих правил. Внутрішнє законодавство регламентує порядок охорони державного кордону, його митний, санітарний та інший режим, порядок перетинання кордону, в'їзду (заходження) і перебування, а також господарської та іншої діяльності в прикордонному просторі. Міжнародні угоди регламентують питання, що зачіпають інтереси сусідніх держав: проходження, позначення і утримання державного кордону, порядок його перетинання, прикордонного співробітництва та інші питання.

Відповідно до чинного законодавства України в роботі визначено елементи режиму державного кордону України і зроблено їх конституційно-правовий аналіз.

Важливе місце в системі забезпечення охорони державного кордону України займає встановлення і підтримання прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон. З'ясуванню цих питань присвячені два інших параграфи підрозділу. Прикордонний режим - це система віднесених до внутрішньої компетенції України режимних заходів, які встановлюються в прикордонній смузі і контрольованому прикордонному районі і регламентують відповідно до законодавства правила: в'їзду, тимчасового перебування осіб і транспортних засобів в них; провадження робіт на цих територіях; обліку та тримання на пристанях, причалах і в пунктах базування самохідних та несамохідних суден, плавзасобів і засобів пересування по льоду, їх плавання та перебування у внутрішніх водах України.

Режим у пунктах пропуску через державний кордон України визначає порядок перебування і пересування всіх осіб і транспортних засобів у межах території прикордонних залізничних і автомобільних станцій, морських і річкових портів, аеропортів і аеродромів, відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов'язаної з пропуском через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Основне призначення режимів, що діють у прикордонному просторі, полягає у забезпеченні порядку на державному кордоні, створенні умов для здійснення його охорони, підвищенні можливості виявлення і припинення випадків незаконного перетинання державного кордону особами і транспортними засобами, незаконного переміщення через кордон товарів (вантажів) та іншого майна. У своїй сукупності режимні правила повинні гарантувати дотримання законності і правопорядку на державному кордоні.

У другому підрозділі - "Державно-правові основи охорони державного кордону України" - визначено, що охорона державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки України, включає в себе здійснення політичних, правових, організаційних, економічних, військових, оперативних, технічних, екологічних, санітарно-карантинних та інших заходів і реалізується шляхом здійснення державної прикордонної політики. Основними завданнями прикордонної політики України є: створення умов для

забезпечення суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України, її прикордонної безпеки; недопущення протиправної зміни проходження державного кордону, захоплення і незаконного використання прикордонних ділянок території України; міжнародно-правове оформлення державного кордону; міжнародне співробітництво щодо запобігання воєнній небезпеці, кризам і конфліктам у прикордонному просторі України; протидія економічній експансії на територію України з боку інших держав, нелегальній міграції, транскордонній злочинності та іншим загрозам національній безпеці України у її прикордонному просторі.

Принципами прикордонної політики України є: взаємна повага суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держав, непорушності кордонів; законність; пріоритет національних інтересів України в її прикордонному просторі, комплексний підхід до їх реалізації і захисту; дотримання прав і свобод людини і громадянина; мирне вирішення прикордонних питань; розмежування повноважень і координація дій усіх державних органів і прикордонних контрольних служб; залучення до охорони державного кордону громадян та їх об'єднань, місцевих органів державної виконавчої влади й органів місцевого самоврядування; гласність і можливість контролю за сферою охорони державного кордону.

Суб'єктами охорони державного кордону України визначено:

1. Український народ;
2. Верховну Раду України;
3. Президента України;
4. Кабінет Міністрів України;
5. Спеціальний центральний орган виконавчої влади України - Державний комітет у справах охорони державного кордону України;
6. Інші центральні органи виконавчої влади України: Міністерство закордонних справ України; Міністерство оборони України; міністерства і відомства, які здійснюють на державному кордоні різні види контролю; Служба безпеки України; Міністерство внутрішніх справ України; місцеві органи державної влади;
7. Органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, об'єднання громадян і громадяни;

8. Військові формування: Прикордонні війська, Війська повітряної оборони, Військово-морські сили України;

9. Прикордонні представники України.

Значна увага дисертантом приділена розкриттю повноважень згаданих суб'єктів, які, на жаль, не закріплені в єдиному нормативно-правовому акті, яким би мав бути Закон "Про державний кордон України".

У третьому підрозділі - "Відповідальність за порушення законодавства про державний кордон України" - порушення законодавства про державний кордон України поділено на такі види: порушення режиму державного кордону; порушення прикордонного режиму; порушення режиму в пунктах пропуску через державний кордон України; інші порушення законодавства про державний кордон України. Що ж до такого вживаного в законодавстві та науковій літературі поняття, як порушення державного кордону, то автор розглядає його як різновид порушень режиму державного кордону України. Особи, винні у порушенні законодавства про державний кордон, підлягають кримінальній, адміністративній, дисциплінарній та матеріальній відповідальності. У роботі зроблено їх аналіз, звернено увагу на проблеми конкуренції між ними.

У четвертому підрозділі дисертації - "Проблеми вдосконалення законодавства про державний кордон України" - автор, комплексно проаналізувавши чинну нормативну базу України з питань, що стосуються державного кордону, практику її застосування, а також досвід інших країн у цій галузі, дійшов висновку, що підвищення ефективності правового регулювання і охорони державного кордону неможливе без усунення недоліків і прогалин у законодавстві. З цією метою за результатами дослідження напрацьовано цілу низку пропозицій, прийняття і реалізація яких створить необхідні умови для більш успішного виконання завдань охорони державного кордону України.

У роботі звернено увагу на окремі неточності у формулюванні конституційних положень, що стосуються державного кордону України. Значна частина зауважень і пропозицій стосується вдосконалення Закону "Про державний кордон України", повний проект нової редакції якого поданий автором в додатку до дисертації. Основні сформульовані дисертантом пропозиції зводяться до того, що

необхідно законодавчо визначити принципи взаємовідносин України з іншими державами з прикордонних питань, загальні положення охорони державного кордону, коло суб'єктів, що її здійснюють, і їх повноваження в цій сфері; по-новому визначити елементи режиму державного кордону; усунути колізії між окремими правовими нормами, що регламентують правила прикордонного режиму; виділити в окремий підрозділ норми про режим у пунктах пропуску через державний кордон України; встановити порядок ресурсного забезпечення охорони державного кордону.

На основі аналізу всього комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників зроблено висновок про необхідність оптимізації системи забезпечення охорони державного кордону України, що має відбутися шляхом зміни її військового аспекту на правоохоронний і створення в зв'язку з цим багатопрофільного державного правоохоронного органу спеціального призначення - Державної прикордонної служби України. У роботі сформульовані конкретні положення щодо визначення засад організації і діяльності нової структури, її функцій та повноважень. Висловлені також пропозиції щодо вдосконалення норм про відповідальність за порушення законодавства про державний кордон України, інші пропозиції.

У загальних висновках зроблено узагальнення та підбито підсумки проведеного дослідження, указано на основні шляхи вирішення порушених проблем.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження сформульовано такі наукові положення і узагальнення:

теоретичне обґрунтування і визначення поняття конституційно-правового статусу державного кордону України;

узагальнення положень, що стосуються процесу становлення інституту державного кордону України;

визначення конституційно-правових засад функціонування в Україні інституту державного кордону;

конституційно-правове трактування режимних правил, що діють у прикордонному просторі;

визначення державно-правових основ охорони державного кордону України;

юридичний аналіз відповідальності за порушення законодавства про державний кордон України;

обґрунтування необхідності створення спеціального правоохоронного органу державної виконавчої влади - Державної прикордонної служби України, визначення засад його діяльності;

висновок про існування недоліків і прогалин у законодавстві про державний кордон і, як вихід із ситуації, що склалася, необхідність прийняття нової редакції Закону "Про державний кордон України" (повний текст проекту подано в додатку до дисертації).

Список опублікованих праць за темою дисертації

1. До питання правонаступництва державного кордону України // Збірник наукових праць N 5. Ч. III. - Хмельницький: Вид-во АПВУ, 1997.
2. До питання становлення інституту державного кордону України // Збірник наукових праць N 6. Ч. II. - Хмельницький: Вид-во АПВУ, 1998.
3. Поняття і види державних кордонів // Збірник наукових праць № 7. ч. II. - Хмельницький: Вид-во АПВУ, 1998.

АНОТАЦІЇ

Цимбалістий Т. О. Конституційно-правовий статус державного кордону України. - Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 20.02.03 - військово-правове; військові аспекти міжнародного права. - Академія Прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького, Хмельницький, 1998.

Дисертацію присвячено малоопрацьованим у науці конституційного права питанням правового статусу державного кордону України. Розглянуто теоретичні питання державного кордону України, історичні основи його становлення, з конституційно-правової точки зору проаналізовано режимні правила, що діють у

прикордонному просторі України, визначено державно-правові основи охорони державного кордону України, відповідальність за порушення законодавства про державний кордон. Сформульовано висновки і пропозиції, які повинні сприяти як подальшому дослідженню даних проблем, так і вдосконаленню механізму правового регулювання державного кордону, а також підвищенню ефективності його охорони.

Ключові слова: державний кордон, прикордонна політика, прикордонний простір, територія.

Цимбалистый Т. О. Конституционно-правовой статус государственной границы Украины. - Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 20.02.03 - военное право, военные аспекты международного права. - Академия Пограничных войск Украины им. Б. Хмельницкого, Хмельницкий, 1998.

Диссертация посвящена малоизученным в науке конституционного права вопросам правового статуса государственной границы Украины. Рассмотрены теоретические вопросы государственной границы Украины, исторические основы ее становления, с конституционно-правовой точки зрения проанализированы режимные правила, действующие в пограничном пространстве Украины, определены государственно-правовые основы охраны государственной границы Украины, ответственность за нарушение законодательства о государственной границе. Сформулированы выводы и предложения, которые должны содействовать как дальнейшему исследованию данных проблем, так и усовершенствованию механизма правового регулирования государственной границы, а также повышению эффективности ее охраны.

Ключевые слова: государственная граница, пограничная политика, пограничное пространство, территория.

Tsymbalistyy T.O. Constitutional-legislative Status of the state border of Ukraine, Manuscript. Candidate of jurisprudence dissertation on speciality 20.02.03.- military law; military aspects of international law. - Bogdan Khmel'nitsky Border Guard Troops Academy, Khmel'nitsky, 1998.

The dissertation deals with unstudied problems of the legislative status of the state border of Ukraine in the science of constitutional law. The theoretical problems of the state border of Ukraine, historical grounds of its formation are examined. The regime rules, acting in the border area of Ukraine has been analyzed from the constitutional-legislative point of view; state - legislative grounds of guarding of the state border of Ukraine have been worked out and suggested; the responsibility for law violation of the state border has been put in. Conclusions and proposals had been formulated, which should improve as the further investigation of the given problems as the perfection of the mechanism of law regulation of the state border, so the efficiency increase of its guarding.

Key words: state border, border policy, border area, territory.